

De vruchtbare vriendschap tussen een pastoor en een burgemeester

Twee boerenzonen leidden de wederopbouw van de Bemmelse gemeenschap

Gijs van Elk

R.-K. H. Donatusparochie Bemmел
Pastoor dr. Wilhelmus Mulder
Benoemd 1943 – 1964.

Gemeente Bemmел
Burgemeester Wilhelmus van Elk
Benoemd 1940 – 1965.

Stichting St. Liduina.
Voorzitter dr. Wilhelmus Mulder
Secretaris/penningmeester Wilhelmus van Elk
Een samenwerking van 1944-1964.

Deze publicatie gaat over de bijzondere relatie tussen dr. Wilhelmus Mulder, pastoor van de r.-k. H. Donatusparochie in Bemmел en deken van het dekenaat Elst van 1943 tot 1964 en Wilhelmus van Elk, burgemeester van de gemeente Bemmел van 1940 tot 1965.

Deze twee prachtmensen waren de eenvoud zelve maar hadden het in die tijd wel voor het zeggen. Ze stemden veel op elkaar af en hebben hun posities nooit misbruikt! Op de begraafplaats naast de r.-k. kerk in Bemmел straalt die eenvoud nog steeds van hun graven.

Wie waren deze pastoor en burgemeester?

Wilhelmus Mulder, Willem, werd op 10 februari 1898 geboren in het Sallandse Boerhaar, vlak bij Wijhe, als eerste van de zes kinderen van Hermanus Mulder en Maria Kloosterman, die daar een boerenbedrijf hadden.

Na de lagere school, waar hij als leerling uitblonk, gaf hij zijn ouders te kennen dat hij graag priester wilde worden en als

Het gezin Mulder in 1923.

oudste zoon de boerderij dus niet zou overnemen. Deze roeping werd door zijn ouders geëerbiedigd en Willem "ging op studie" in Kuilenburg en Rijsenburg. Hij was een briljant student, die het zich kon veroorloven wat recalcitrant gedrag te vertonen en daar maakte hij dan ook dankbaar gebruik van.

15 augustus 1921 werd hij tot priester gewijd door Mgr. Henricus van de Wetering en werd hem gevraagd om in Rome kerkelijk en Romeins recht te gaan studeren. Hij deed dat voortreffelijk en werd na drie jaar doctor in beide rechten.

Na enkele kapelaanjaren in Kampen en de stad Groningen werd hij aangesteld als secretaris van de aartsbisschop.

Op Nieuwjaarsdag 1931 werd hij benoemd tot professor in het kerkelijk recht aan het Groot Seminarie Rijsenburg. En al was hij niet welbespraakt, het lesgeven ging hem goed af. Beter echter nog bracht hij zijn kennis over met de vele publicaties en boeken die hij heeft geschreven.

Na zo'n 12½ jaar professoraat ging eindelijk een grote wens van hem in vervulling en werd hij op 22 oktober 1943 benoemd tot pastoor van de r.-k. H. Donatusparochie in Bemmel, als opvolger van pastoor Willem Grimmelt. Twee jaar later volgde zijn benoeming tot deken van het dekenaat Elst.

Wilhelmus van Elk, Wim, werd op 5 mei 1900 in het Maas en Waalse plaatsje Leeuwen geboren als derde zoon in een gezin van vijf jongens en twee

meisjes. Zijn ouders, Johannes van Elk en Wilhelmina Herckenrath hadden een boerderij in Boven-Leeuwen aan de Bandijk nummer 43. Op de lagere school was hij een goede leerling die al snel aan zijn vader liet weten dat het boerenvak niet aan hem was besteed. Omdat er al twee oudere broers op de boerderij werkten ging Wim naar een internaat bij de paters in Megen, waar katholieke knapen uit het hele land voor hun opleiding naar toe gingen.

Het gezin Van Elk in 1908.

Op 15-jarige leeftijd begon hij aan zijn ambtelijke carrière als volontair op het gemeentehuis in Druten. Werken en studeren, dat was zijn tijdsbesteding en dat is eigenlijk altijd zo gebleven. Hij behaalde met avondstudies de diploma's Gemeenteadministratie I en II, de MO-akte Staatsinrichting en het diploma Sociologie.

En met al die kennis op zak was hij inmiddels gemeentesecretaris geworden in Ewijk (1923) en daarmee de jongste gemeentesecretaris in ons land. Hij aanvaardde daarna de functie van gemeentesecretaris in de gemeente Voorhout en werd op 15 februari 1936 benoemd tot burgemeester/secretaris van de gemeente Westervoort. Hij werd daar benoemd vanwege zijn grote kennis van de gemeenteadministratie, waarover hij al veel had gepubliceerd en die hij ook als opleider van de Nederlandse Vereniging voor Gemeentebelangen doorgaf aan jonge ambtenaren.

Toen zijn neef Arnoud Herckenrath - de toenmalig burgemeester van de gemeente Bemmelen - plotseling overleed, werd op 1 april 1940 Wim van Elk tot zijn opvolger benoemd.

De ontmoetingen

De eerste ontmoeting tussen deze twee bijzondere mensen was bij het afscheid van pastoor Willem Grimmelt op woensdag 13 oktober 1943. Hij ging met emeritaat en kreeg voor een pensioenprijs van 1000 gulden per jaar een riante kamer in het St. Liduinagesticht. Pastoor Mulder werd per 22 oktober

door Mgr. Jan de Jong, oud-collegaprofessor van Mulder, tot zijn opvolger benoemd. Daar - tijdens die afscheidsreceptie - spraken de pastoor en de burgemeester elkaar officieel voor het eerst.

Een tweede officiële ontmoeting vond plaats op donderdag 13 januari 1944, toen pastoor Mulder in de bestuursvergadering van de St.Liduina stichting het voorzitterschap van die stichting aanvaardde. De burgemeester was al door het aartsbisdom als regent benoemd en bekleedde sinds mei 1940 de functie van secretaris/penningmeester.

*Bestuur St. Liduina-
stichting maart 1941.
Vlnr. C. Vernooy, J.
Poell, W. Grimmelt,
W. van Elk en A. van
Oppenraay.*

Binnen dit bestuur deden Wim van Elk en Willem Mulder 20 jaar lang hun zaken! Een samenwerking tussen twee integere mensen waar zowel het kerkbestuur als het gemeentebestuur wel bij voeren.

Deze twee unieke leiders leken bijzonder sterk op elkaar.

- beiden waren afkomstig van de boerderij en hadden geen interesse in het boerenvak;
- beiden hadden een goed verstand dat ze bijzonder goed hebben benut;
- beiden schreven boeken en publicaties en gaven les, ieder op z'n eigen vakgebied;
- beiden waren diep gelovig met het hart op de juiste plaats;
- beiden waren mensen van weinig woorden, van wie soms toch een toespraak werd verwacht.

Maar er was nog een plek waar de pastoor en de burgemeester ongestoord zaken met elkaar konden doen. Dat was tijdens de zogenaamde "Herenbridge", een kaartavond voor de pastoor met z'n kapelaans en de burgemeester. Afwisselend op de pastorie en ten huize van de burgemeester werd dit kaartspel twee maal per maand gespeeld. Menige avond eindigde in

levendige discussies over actuele Bemmelse zaken en vaak trokken de pastoor en de burgemeester daarna hun plan.

Van die kaartavonden kreeg ik, als zoon van de burgemeester, wel eens wat mee want och erme als er eens een kapelaan als vierde man ontbrak, dan speelde mijn moeder mee. Ze deed het tussen al die mannen nooit goed. "Dien, Dien, wat doe je nou?" zei mijn vader dan en kapelaan Van Jaarsveld schalde met zijn harde stem door de kamer "maar mevrouwwww!". Mijn moeder was na zo'n avond dan meestal twee dagen totaal van slag.

En hoe goed de pastoor en de burgemeester elkaar ook kenden, hoe vertrouwd ze ook met elkaar omgingen, hoeveel respect ze ook voor elkaar hadden, ze noemden elkaar nooit "Willem" en "Wim". Altijd spraken ze elkaar aan als deken en burgemeester en misschien hoorde dat ook wel bij die tijd.

Tekening burgemeester door J. van Eijnden.

De pastoor en de burgemeester aan het begin van hun Bemmelse tijd

Burgemeester Wim van Elk werd op woensdag 3 januari 1940 in Bommel ontvangen met een sobere installatieplechtigheid, waarin wethouder G. Hermesen hem de ambtsketen omhing. Het was ook geen tijd voor een groots inhuldigingsfeest. De oorlog was slechts een kwestie van tijd, er was grote werkloosheid, er kwam voedseldistributie en er waren jonge mannen uit het dorp gemobiliseerd.

Op 10 mei 1940 vielen de Duitsers ons land binnen en op 15 mei capituleerde het Nederlandse leger, waarmee de Duitse bezetting een feit was. In 1941 werden door de Duitse bezetter alle gemeenteraden in ons land opge-

De gehavende Kinkelenburg.

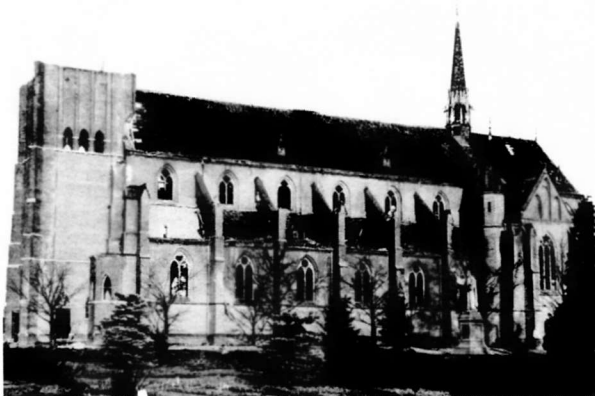
heven en was er geen lokale democratie meer. De volle verantwoordelijkheid voor het bestuur van de gemeente kwam bij de burgemeester te liggen. Toen hem in 1943 werd gevraagd om arbeidskrachten te leveren voor de oorlogsindustrie heeft Wim van Elk met een aantal collega's besloten om die arbeidsinzet te boycotten. De gegevens van 18 tot 23-jarige inwoners werden niet meer doorgespeeld aan de bezetter en niemand mocht meer in het bevolkingsregister neuzen.

Toen de bevelen en dictaten van de Duitsers in de nazomer van 1944 voor de burgemeester onaanvaardbaar werden en hij weigerde om die uit te voeren, moest hij met zijn hele gezin tijdelijk onderduiken. Hij keerde pas weer terug toen de geallieerden de operatie 'Market Garden' hadden ingezet.

Pastoor Willem Mulder begon zijn pastoraat in Bemmelen midden in de oorlog. Tijdens zijn installatie op 22 oktober 1943 was er zelfs een razzia in Bemmelen waarbij jongemannen werden opgepakt en naar Duitsland werden weggevoerd om daar gedwongen te werken voor de oorlogsindustrie.

Van september 1944 tot mei 1945 lag Bemmelen in het frontgebied waarbij hevige gevechten plaatsvonden tussen de geallieerden en de Duitse troepen. Pastoor Mulder leefde met zijn parochianen in de kelders van woningen en in de kelders van het ziekenhuis, het klooster, de meisjesschool, de Leemkuil, De Klappenburg en De Kinkelenburg.

Op 30 september 1944 besloot de burgemeester de inwoners van Bemmelen te adviseren om te vertrekken naar het bevrijd gebied van Ressen, Oosterhout en Valburg. Half november vond de tweede fase van deze evacuatie plaats waarbij alle vrouwen, kinderen, zieken en ouden van dagen werden overgebracht naar Brabant. Ook pastoor Mulder ging met deze groep mee en bezocht vanuit zijn onderkomen in Veldhoven de Bemmelse evacués in die omgeving.

Verwoeste Donatus kerk.

De mannen, die in Bommel achterbleven, zorgden voor het vee en de oogst en ook de militairen bevolkten het gebied dat al snel de naam kreeg van "Het Manneneiland".

In mei 1945 keerden de evacués langzaam weer terug naar hun vaak kapotgeschoten huizen, boerderijen en kerken. Met hen keerde ook pastoor Mulder terug naar Bommel. Kapelaan Gijs van der Voort beschrijft deze terugkeer zeer indringend en geeft daarmee een goed beeld van de chaos en ontredde die er bij de Bommelse bevolking bestond.

Vanaf dat moment werpt de vriendschap tussen de pastoor en burgemeester zijn vruchten af. Ze worden de bezielende leiders van de wederopbouw en werken samen met vele anderen aan het herstel van alle oorlogsschade.

"Projectontwikkelaars" in dienst van God en de gemeenschap

In de verslagen van de vergaderingen van het kerkbestuur, het bestuur van St. Liduina en van de gemeente (B&W) staan de bewijzen van de bijzondere samenwerking tussen de pastoor en de burgemeester. De besluitvorming binnen deze organisaties is in sommige dossiers "akelig" identiek en volgen elkaar soms razendsnel op. En aangevuld met mijn eigen herinneringen ontstaat het navolgende beeld.

Op 19 oktober 1945 werden er weer raadsleden gekozen en op 22 november vond de eerste naoorlogse raadsvergadering plaats. De plaatselijke democratie was gelukkig weer hersteld.

Kort na het noodherstel van de zwaar gehavende huizen en de bouw van reeksen noodwoningen zette de burgemeester grote vaart achter de uitvoering van de wederopbouwplannen. Samen met gemeentearchitect Estourgie kocht hij bouwgronden in Bommel, Haalderen, Angeren en Doornenburg en in korte tijd werd boerenland omgetoverd tot nieuwe, voor die tijd moderne woonwijken. De Boswei en de Van Bronkhorststraat in Bommel zijn daar mooie voorbeelden van die nu nog zijn te bewonderen. Het waren twee-onder-een-kapwoningen met een grote achtertuin waar mensen zelf hun groenten konden telen en een schuur met een varkenshok om ook voor eigen vlees te kunnen zorgen. Maar ook de aanleg en verbetering van wegen en riolering werd aangepakt. De Herckenrathweg werd aangelegd en andere wegen werden verbeterd.

Pastoor Mulder was per 1 juni 1945 benoemd tot deken van het dekenaat Elst. Op 5 juni 1945 in de eerste vergadering na de bevrijding bespreekt hij met het kerkbestuur de grote problemen waarvoor dit bestuur gesteld staat. De kerk en pastorie zijn zwaar beschadigd en ook het klooster van de schoolzusters Franciscanessen, de bewaarschool alsmede de woning van de hoofdonder-

wijzer Alphons Wierink hebben zware schade opgelopen. De kerkinventaris - zoals kelken, cibories, monstrans en linnengoed - is gelukkig grotendeels gered omdat ze tijdig over de Waal in veiligheid waren gebracht. Ook de gelden, effecten, parochieboeken en de administratie waren veilig ondergebracht.

De samenwerking bij de noodkerk

Veel mensen woonden in noodwoningen, er was een noodgemeentehuis op De Kinkelenburg en ook de pastoor zocht een noodonderkomen voor zijn kerkdiensten.

Het overleg daarover heeft volgens mij niet al te lang geduurd.

Het bestuur van St. Liduina en het kerkbestuur waren het er snel over eens dat de lighal van het Wilhelminapaviljoen, die als onderkomen voor TBC-patiënten

Wilhelminapaviljoen.

was opgeheven, een goede plaats

was voor de noodkerk. Het onbeschadigde altaar van het klooster werd er naar toe gebracht en na verdere inrichting kon er voor het eerst na de bevrijding weer een parochiemis worden opgedragen. Dat was op 20 mei 1945, eerste Pinksterdag.

In november kwam men echter tot de conclusie, dat de noodkerk eigenlijk te klein was om alle kerkgangers gedurende enkele jaren een fatsoenlijke plaats te kunnen bieden. Er werd daarom met St. Liduina¹ afgesproken dat er enkele achterliggende lokalen bij getrokken zouden worden. Deze verbouwing werd door Jan Verweijen uitgevoerd voor een bedrag van 11.760 gulden waarvoor een Rijksbijdrage werd aangevraagd en het bisdom de voorfinanciering verzorgde.

¹ De pastoor was daar voorzitter en de burgemeester secretaris/penningmeester!

Van der Voort schrijft bij de ingebruikname van deze verruimde noodkerk dat de pastoor zo ontzettend trots was, "als ware het een kathedraal". De bijkerk in Ressen kon nu worden opgeheven.

De huur die aan St. Liduina moest worden betaald bedroeg het symbolische bedrag van 10 gulden per jaar, waarmee het eigendomsrecht was erkend. Na de opheffing van de noodkerk in 1950 werden de kosten voor de aan-gebrachte herstellingen met gesloten beurs verrekend. De toegekende oorlogsschadevergoeding voor dit deel van het paviljoen bedroeg 9200 gulden en komt toe aan het kerkbestuur. Pastoor en burgermeester dronken daarna een glas en begonnen samen aan een volgende klus.

De samenwerking bij het herstel van de Donatuskerk

Financieel geschoold door de secretaris/penningmeester van St. Liduina en soms gebruikmakend van de "edelachtbare trukendoos" begint de pastoor aan zijn op één na grootste klus; de herbouw van de eens zo fraaie parochiekerk.

De verzekeringsmaatschappij had in maart 1946 alle oorlogsschade van het kerkelijk onroerend goed getaxeerd en daaruit bleek voor de kerk een schade van 285.000 gulden en voor de kerkinventaris 45.000 gulden. En die bedragen kwamen aardig overeen met hetgeen de aangetrokken architect Johan Sluymer uit Enschede in juni 1945 al had berekend.

Bij het opstellen van het herstelplan werd ook een vergroting van de kerk ingepland, waarvoor de pilaren moesten worden verplaatst. "Dan kun je de zaak beter helemaal slopen en de kerk vanaf de grond weer opbouwen" stelde de Wederopbouwcommissie uit den Haag. Uiteindelijk koos het kerkbestuur voor een vereenvoudiging van het plan, waarbij de torenspits niet meer zou worden hersteld. En dat plan was financieel wel haalbaar.

Het plan wordt bij de gemeente ingediend in de hoop op een snelle beslissing uit Den Haag. En dat kon de pastoor natuurlijk met een gerust hart aan de burgemeester overlaten. Binnen 4 maanden na indiening was de Haagse goedkeuring al binnen en kon er op 25 oktober 1948 openbaar worden aanbesteed onder katholiek georganiseerde aannemers. De laagste inschrijver was het bouwbedrijf Gebroeders Oosterhout uit Wijchen, die ook al met de bouw van de ULO-school in Bemmelen was begonnen. Nadat de aannemer had verklaard katholiek te zijn georganiseerd werd het werk voor een bedrag van 274.800 gulden gegund. Bij die prijs kwamen dan nog wel de installaties en de kerkinventaris.

Met een lening van 200.000 gulden tegen 3,5% bij de N.V. Spaarkas voor beleggingen in r.-k. kerkelijke leningen kon de pastoor aan het werk. Hij bedelde in Hilversum, ontving bijdragen voor de gebrandschilderde ramen van

het bestuur van St. Liduina, incasseerde een ruime subsidie van de gemeente en keek belangstellend uit naar de nog te innen oorlogsschadevergoeding.

Op 13 juli 1950 werd de geheel herstelde kerk door de oud-studiegenoot van de pastoor - Mgr. dr. J. Hanssen uit Roermond - geconsacreerd. Een paar dagen later droeg kardinaal Johannes de Jong een plechtige heilige mis op in dit geheel vernieuwde Godshuis.

De officiële ontvangst van kardinaal De Jong op zondag 16 juli 1950 door de pastoor en de burgemeester.

En de uiteindelijke financiële afwikkeling? Die kwam pas in maart 1956. Er werd toen nog een extra molestuitkering betaald en van alle herstelkosten voor kerk en pastorie kwam uiteindelijk nog maar slechts 25.000 gulden ten laste van de kerkkas. Pastoor Mulder bleek een echte projectontwikkelaar!

De samenwerking bij de bouw van de nieuwe pastorie

De pastoor en burgemeester beginnen nu aan hun huzarenstukje, aan een project met een voor alle partijen win...win...win...win...winsituatie. En tot ver na het jaar 2000 hebben ook andere projectontwikkelaars aan dit stukje Bemmeler een goede boterham verdiend!

In 1864 werd het kerkbestuur voor 11.000 gulden eigenaar van Huize De Poll, met drie bunder tuin en grachten. Nadat daar eerst de zusters Franciscanessen een meisjesschool hadden ondergebracht trokken in 1866 de

toenmalige pastoor Bernard Vos met zijn kapelaans in dit grote gebouw, dat vanaf toen de pastorie werd.

*Pastorie De Poll
omstreeks 1920.*

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd dit gebouw zo zwaar beschadigd dat bij de voorbereiding van het herstelplan voor de kerk het Bisdom adviseerde om - gelet op de leeftijd van het gebouw - ook maar een nieuwe pastorie te bouwen en het oude pand te slopen. Het kerkbestuur was het daar in principe helemaal mee eens, temeer daar de Dienst Wederopbouw dit dan zou bekostigen. In de vergadering van 24 oktober 1947 werd echter besloten om op dit plan terug te komen en het oude monumentale pand alsnog te herstellen, zodat de waarde van dit onroerend goed in tact bleef. Jan Verweijen kreeg de opdracht om voor 59.000 gulden deze klus te klaren. De fraaie kap kon echter niet meer worden hersteld, omdat er op dat moment nog steeds geen toewijzing voor het hout voor die nieuwe kap was afgegeven. En wachten zou alleen maar méér geld kosten.

Tot aan 1961 heeft De Poll als pastorie dienst gedaan en menig Bemmelaar / oud-misdienaar heeft daar wel zo zijn eigen herinnering aan. Maar het onderhoud van dit monumentale pand werd toch wel erg kostbaar en op 20 oktober 1960 besloot daarom het kerkbestuur dat er een nieuwe pastorie moest worden gebouwd voor een pastoor met drie kapelaans.

De nieuwe pastorie bij de r.-k. kerk.

Het onderhoud aan De Poll werd gestaakt en na de nieuwbouw zou dit monument worden gesloopt. Architect Joh. Sluymer uit Enschede maakte het plan voor de nieuwe pastorie, waarvoor op 3 maart 1961 de bouwvergunning al klaar lag. Aannemer Heijmen bouwde deze pastorie voor 107.000 gulden inclusief de verwarming.

En op dat moment draait de goede relatie tussen de pastoor de burgemeester even op volle toeren. Pastoor en burgemeester "hollen" van de ene naar de andere vergadering met als resultaat dat het kerkbestuur 84.000 gulden en een nieuwe pastorie rijker is en de gemeente een aardige lap grond in handen heeft voor de realisering van de centrumuitbreiding. St. Liduina - die de pastorietain en de kerkenakker heeft gekocht - kan haar nieuwbouwplannen realiseren. En al die beslissingen speelden zich af tussen de maanden maart en oktober 1961. Wat zo'n pastorie maatschappelijk toch teweeg kan brengen! Wat een goede relatie tussen een pastoor en een burgemeester toch een zegen kan zijn!

De samenwerking bij de bouw van het nieuwe St. Liduina

Nee, de burgemeester - die ook secretaris/penningmeester van St. Liduina was - verschoot niet van kleur toen hij hoorde van het nieuwbouwplan voor de pastorie. Daar hadden ze het op 'n kaartavond al lang en breed over gehad! Hij zag grote mogelijkheden. Mogelijkheden voor zijn gemeente en mogelijkheden voor St. Liduina, dus natuurlijk ondersteunde hij de pastoor graag met een bouwvergunning voor die nieuwe pastorie.

In rap tempo werd begonnen aan de realisering van de wens om een nieuw, modern bejaardenhuis te bouwen. Op 20 juli 1961 - de grond voor deze nieuwbouw was nog niet gekocht - kwam architect ir. Van Gendt uit Utrecht al met een schetsplan. Op basis van dat plan werd de

Het oude St. Liduinagesticht.

tuin en kerkenakker van de kerk gekocht en ook nog een perceel van mevrouw wed. Rijssenbeek. Er werd een rijkssubsidie aangevraagd en de

gemeente stond garant voor een lening van 1.300.000 gulden die bij de bank voor Nederlandse Gemeenten werd afgesloten.

In mei 1962 bleek dat St. Liduina 9000m² te veel grond van de kerk had gekocht en daar was de gemeente niet ongelukkig mee! Voor 30.000 gulden nam ze dit perceel over en bouwde er twaalf bejaarden- en aanleunwoningen voor.

Het moderne bejaardencentrum St.Liduina.

In september 1962 ging Jan Verweijen van start met de bouw voor een prijs van 1.042.000 gulden.

Moeder Silvia legde op 16 augustus 1963 de eerste steen en op zaterdag 28 november 1964 vond de officiële opening plaats.

De projectontwikkelaar 'in dienst van God' heeft dit feest helaas niet meer mee mogen maken. Pastoor-deken dr.Wilhelmus Mulder overleed namelijk op 31 maart van datzelfde jaar.

Aan het 'Ambacht Haalderen' werd gevraagd of zij een ontwerp wilden maken voor een keramische muurversiering. Het ontwerp verbeeldt de hoogtepunten uit het leven van een mens en is bijzonder geslaagd. In de toch vrij hoge kosten die boven de begroting uit kwamen deed de gemeente een welkome schenking van 4000 gulden.

Foto wanddecoratie.

Gelukkig is deze fraaie wanddecoratie in al die jaren goed bewaard gebleven en heeft deze herinnering in 2003 in de binnentuin van het verzorgingscentrum 'De Gouden Appel' weer een prachtige plek gekregen.

De samenwerking in het onderwijs; een stokpaardje

Het kerkbestuur vormde tot oktober 1962 ook het bevoegd gezag van het katholiek onderwijs en had het daar best druk mee. De zorg voor goede schoolgebouwen en woningen voor het onderwijzend personeel was - zeker kort na de oorlog - een veel omvattende taak. En dan hebben we het nog niet over al die benoemingen en de eigen wensen van die onderwijzers!

Dit onderdeel van het werk van de pastoor en de burgemeester was echt hun stokpaardje. Maar wat wil je ook van mensen die zelf de studie koesterden en als docent zo actief bezig waren!

Nadat de zwaar gehavende scholen in 1945 van gemeentewege waren hersteld, konden er plannen worden gemaakt voor de zo noodzakelijke nieuwbouw.

Al in maart 1946 sprak de pastoor over de behoefte aan een ULO- en een BLO-school. En na goed overleg met de burgemeester en de pastoors van Gendt en Doornenburg werd Bemmelen als de meest gunstige vestigingsplaats aangewezen. En ze lieten er geen gras over groeien die twee, want op 1 september van dat zelfde jaar gaat het ULO-onderwijs in Bemmelen al van start met 24 leerlingen en de heer H. Kruiper als hoofd. Huize Brugdijk vormde voor even het onderkomen van deze voor Bemmelen nieuwe opleiding.

De jongensschool en het huis van meester Wierink waren zo zwaar beschadigd dat daar de eerste aandacht naar uitging. Toen eenmaal de plaats voor de nieuwbouw van die school bekend was, maakte architect Joh. Sluymers - die ook de kerkrestauratie leidde - in 1947 een plan voor de nieuwe jongensschool en de ULO met de daarbij behorende twee onderwij-

Pius X school.

zerswoningen aan de Cuperstraat. Het zou echter nog tot 1954 duren voordat die prachtige hallenschool kon worden geopend.

Maar daar bleef het niet bij. Onderwijs was in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw een hot item binnen het gemeentebestuur! Vooral het "binnenhalen" van de BLO en het Landbouwonderwijs als streekopleiding was voor de burgemeester en de pastoor een grote zege. Bemmelse als onderwijscentrum voor deze streek. De droom van menig gemeente en vooral van Elst, maar de pastoor en de burgemeester van Bemmelse maakten die droom waar!

En het kerkbestuur/schoolbestuur had het er maar druk mee. De meisjesschool werd voor zo'n 60.000 gulden hersteld, op de plaats van de oude school van meester Wierink verscheen een tweede lagere school en tot 1962 werden zeker nog vier onderwijzerswoningen aan de voorraad toegevoegd. Dat was ook wel nodig, want menig onderwijzer kwam of bleef pas als er een woning beschikbaar werd gesteld!

Toen in 1968 de Mammoetwet werd ingevoerd piekte het onderwijsdorp Bemmelse weer met de stichting van de grote scholengemeenschap Oost-Betuwe. De pastoor was toen al overleden en de burgemeester was met

pensioen, maar deze laatste koesterde zich aan de vruchten van zijn jarenlange inspanning, samen met de pastoor, voor het onderwijs in Bemmelse.

Pastoor en burgemeester tijdens de feestelijke opening van de PIUS X school op 18 november 1954.

Kruizen en zerken

Ja, het is nog zichtbaar op de begraafplaats naast de kerk in Bemmelse. De voorliefde van de pastoor voor eenvoud en uniformiteit op de dodenakker. In 1961 kwam de pastoor met het voorstel de wildgroei aan grafmonumenten te beperken. En het lag geheel in zijn aard om eenvoudige betonnen kruizen te laten maken en die aan de nabestaanden voor een zacht prijsje aan te bieden. Ook de vereenvoudiging van de zerken nam hij in dit plan mee. Hij kreeg daarvoor niet alle handen op elkaar maar zette door en steenhouwer Sniijders uit Nijmegen leverde de betonnen kruizen met de naam van de nabestaande erin gegraveerd voor zo'n 125 gulden per stuk.

Om zijn ideeën aan de nabestaanden te kunnen 'verkopen' toog hij op een dag naar zijn goede vriend de burgemeester met de vraag of het houten kruisje dat het graf van Bartje van Elk sierde, vervangen mocht worden door zo'n betonnen ornamentje. "Dit kindergrafje spreekt de mensen aan en ligt helemaal vooraan in de eerste rij" aldus de pastoor. "En als de burgemeester met zo'n betonnen kruis begint dan volgt de rest vanzelf". Met nog wat publicaties en uitleg in het Kontakt begon de opmars van dit betonnen kruisje.

Kruis van Bartje van Elk.

Deze hobby van de pastoor hield stand tot een jaar of vijf na zijn dood. Na 1970 waren de nabestaanden weer redelijk vrij in de keuze van een herdenkingssteen voor hun dierbaren. In de eerste drie rijen op de begraafplaats vind je ze nog, die eenvoudige betonnen ornamentjes, zoals ook nog steeds op het graf van pastoor-deken dr. Wilhelmus Mulder.

De waardering

Hun tomeloze en onbaatzuchtige inzet voor de gemeente en de Bemmelse gemeenschap en hun bijdragen aan verschillende maatschappelijke en kerkelijke organisaties en instellingen werd bijzonder gewaardeerd. En soms werd die grote waardering voor hun werk ook publiekelijk uitgesproken, wat dan gepaard ging met een welverdiende feestelijke bijeenkomst.

Zo werd de burgemeester op 21 april 1953 benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau en was het daarna groot feest in de tuin van De Eschdoorn. Op 2 mei 1965, vlak voor zijn afscheid als burgemeester, ontving hij uit handen van Mgr. H. Eras een pauselijke onderscheiding. Hij werd benoemd tot Ridder in de Orde van St. Gregorius. En in 1966 werd als hommage aan de toen oud-burgemeester een nieuwe weg - de verlegde Karstraat - naar hem vernoemd, de "Van Elkweg".

En de pastoor - wars van persoonsverheerlijking - kreeg op 30 augustus 1960 een pauselijke waardering voor zijn werk door zijn benoeming tot Kanunnik van het Utrechts Metropolitaans Kapittel, waarmee hij een directe stem kreeg in dit Kapittel. Met de benoeming op 15 augustus 1961 ter gelegenheid van zijn 40-jarig priesterfeest tot Officier in de Orde van Oranje Nassau was hij

zeer vereerd. Hij vond deze versierselen nog mooier dan die van de orde der Kapittelheren.

De weg achter het nieuwe bejaardencentrum, gebouwd op grond van Huize de Poll, werd enige tijd later de "Deken dr. Mulderstraat" genoemd.

Tot slot

Na het overlijden van pastoor-deken dr. Wilhemus Mulder op 31 maart 1964 herdacht de burgemeester in de raadsvergadering van 2 april zijn vriend met de volgende woorden:

"Deken Mulder nam een vooraanstaande plaats in in de parochie Bemmél, in onze gemeente en in onze streek. Hij was een man van grote verstandelijke gaven en tegelijk een man van grote eenvoud. Tegenover het gemeente-bestuur nam hij steeds de juiste houding aan. In rusteloze werkzaamheid heeft hij gedurende ruim twintig jaren veel verricht en oefende hij een grote invloed ten goede uit. Wij zijn hem grote dank verschuldigd en wij bidden God, dat Hij deze onbaatzuchtige werker in zijn rijk zal opnemen".

Hierna nam de raad een minuut stilte in acht.

Deze publicatie gaat niet "tot op het bot", niet tot de laatste boom, maar dat was ook geenszins de bedoeling. Met veel plezier heb ik getracht de resultaten van een vruchtbare samenwerking - gedurende 20 jaar - tussen twee goede vrienden voor het voetlicht te brengen.

Het was een feest om de verslagen en notulen van de kerk, van St. Liduina en van de gemeente met elkaar te vergelijken. Voeg daar de huiskamer-gesprekken bij tijdens de bridge-avonden en je hebt alle ingrediënten beschikbaar om een hommage aan deze twee belangrijke Bemmelse personen op papier te zetten.

De basis voor de informele mogelijkheid van overleg tussen de burgerlijke en kerkelijke overheid is in 1914 gelegd bij de oprichting van de "Vereniging van de H. Liduina". Burgemeester De van der Schueren en pastoor W. Ketelaar namen daartoe het initiatief. Dit werd daarna voortgezet door burgemeester A. Herckenrath en pastoor W. Grimmelt.

Na de 20-jarige samenwerking tussen burgemeester W. van Elk en pastoor W. Mulder, maakten de burgemeesters van Bemmél geen deel meer uit van het bestuur van St. Liduina en kwam er een einde aan dit schitterende informele overlegplatform. Ook aan de "Herenbridge" kwam na het overlijden van pastoor Mulder een einde. De tijdgeest en werkwijzen zijn veranderd en dat is merkbaar in de resultaten.

Over Wilhelmus van Elk en Wilhelmus Mulder valt natuurlijk nog veel meer te vertellen. Bijvoorbeeld over de bromfietsreisjes van de pastoor naar zijn broer Antoon op de boerderij in Klarenbeek. Bets Mulder, de 97-jarige schoonzus van de pastoor, vertelde me daarover. Hij had die Solex soms niet helemaal in de hand en knalde op een keer zo het prikkeldraad in. De gescheurde toog werd door haar die zelfde dag nog hersteld en terug op de pastorie kraaide er geen haan naar.

En soms.... ja soms waren die twee intellectuelen echte "Hannessen". De pastoor, die weer eens met z'n Solex naar de Veluwe wilde, meende dat de benzinetank leeg was, maar zeker weten deed hij dat niet. Aangelicht met een lucifer meende hij dat beter te kunnen zien, maar toen stond de hele brommer in lichter laaien!

En ook de burgemeester heeft menigmaal de binnenkant van het Canisiusziekenhuis in Nijmegen gezien omdat hij - zwaar in gedachte - op het station Arnhem uit een nog rijdende trein stapte of in Ressen net even vóór de afslag op de dijk richting snelweg alvast die dijk afreed.

Grafsteen pastoor W. Mulder.

Grafsteen van W. van Elk.

Het was goed toeven in de omgeving van deze twee verstandige, hardwerkende, maar vooral ook eenvoudige en eerlijke mensen. Het was goud! En zoals al gezegd; de eenvoud straalt nog steeds van hun graven op de begraafplaats naast de kerk.

Met dank aan mevrouw Annie van Leeuwen-Mulder en haar familie.

's-Heerenberg, september 2010.

Bronnen

Notulen en archief H.Donatusparochie Bemmeler.

Notulen St.Liduinastichting Bemmeler.

Notulen Raadsvergaderingen en verslagen B&W gemeente Bemmeler.

Persoonlijk archief van Wim van Elk (in bezit bij Gijs van Elk).

Historische schets gemeente Bemmeler 1818-1999 door Ferdinand van Hemmen, 2000.

Kroniek van de Bevrijding door kapelaan G.van der Voort, 2005.

Twee keer bevrijd, persoonlijke herinneringen 1940-1946 Historische kring Bemmeler, 1995 .

Gedenkboek 200 jaar kerk in Bemmeler door pastoor B.Stukart, 1992.

Katholiek Documentatie Centrum Universiteit Nijmegen.

Opkomst en ondergang van het leengoed De Poll en Benyngen door J Thijssen en J.Wildenberg, 2007.

Gesprek met de familie Mulder te Klarenbeek op 1 september 2010.

Wie weet wat

Maria Loonen

Bij het inventariseren van de objecten van de Historische Kring Bemmeler kwam ik een voorwerp tegen dat niemand kent. Het metalen voorwerp is 29 cm lang. Bij navraag kreeg ik heel verschillende veronderstellingen. De afgeplatte knop aan het uiteinde zou wijzen op een beitel, maar raar dat deze gebogen is. Misschien een soort hakmes om stenen te klieven of is het een onderdeel van een schoepenrad? Uiteindelijk is het geregistreerd als *onbekend voorwerp 1*.

Als u het voorwerp herkent en weet hoe het heet, dan hoor ik dat graag. Meld uw idee over wat het is bij het secretariaat. In het volgende kringblad publiceren wij het resultaat. Misschien hebben we dan wel weer een ander onbekend voorwerp.

